

Найважливішими аспектами зв'язків між державним управлінням та правами людини є, зокрема: а) функціонування демократичних суспільних інститутів; б) надання послуг на основі безумовної поваги до прав людини; в) верховенство права, коли права людини є показником якості та ефективності державного управління; г) боротьба з корупцією на основі впровадження принципів підзвітності, прозорості та участі в антикорупційних заходах.

Список використаних джерел

1. Кропанева Е. М. Идея права на достойное человеческое существование: социально-философский анализ : автореф. дис. ... канд. филос. наук : 09.00.11 / Кропанева Елена Михайловна ; Урал. гос. ун-т им. А. М. Горького. – Екатеринбург, 2009. – 24 с.
2. Належне місцеве і регіональне управління у турбулентні часи: завдання щодо змін : конференція Міністрів держав-членів Ради Європи, відповідальних за місцеве і регіональне управління. – Режим доступу : www.csi.org.ua/www/?p=2416.
3. Роль належного врядування у захисті прав людини : резолюція Комісії з прав людини ООН 2000/64. – Режим доступу : [www.pravo.org.ua/files/administr/reform/Whatisgoodgovernance\(ukr\).doc](http://www.pravo.org.ua/files/administr/reform/Whatisgoodgovernance(ukr).doc).
4. Сучасні виклики правам і свободам людини : матеріали міжнар. конф., присвячені 60-й річниці Загальної декларації прав людини і 10-й річниці Омбудсмана України, м. Київ, 14 квіт. 2008 р. / за ред. Н. І. Карпачової. – К. : К. І. С., 2010. – 156 с.
5. Prawa człowieka w szpitalach psychiatrycznych i domach pomocy społecznej / red. Nowicka M. – Warszawa : 1996. – 128 s.
6. Rosenthal J. The Reporters Without Borders. Press Freedom Index: Independent Assessment or EU Propaganda? (Part I) / J. Rosenthal // World politics review. – Access mode : www.worldpoliticsreview.com/articles/1312.
7. Simmons B. A. Mobilizing for Human Rights: International Law in Domestic Politics / B. A. Simmons. – Cambridge : Cambridge University Press, 2009. – 472 p.
8. UNDP Good Governance and Sustainable Human Development. – Governance for Sustainable Human Development. A UNDP Policy Document. 2002. – Access mode : magnet.undp.org.
9. United Nations Human Rights Portal. Provides central access to all major United Nations institutions with a human rights mandate, including the Office of the High Commissioner for Human Rights (OHCHR). – Access mode : www.un.org/rights.
10. Willetts P. From «Consultative Arrangements» to «Partnerships»: The Changing Role of NGOs in the Diplomacy at the UN / P. Willetts // Global Governance. – 2000. – № 6 (2). – P. 191 – 202.
11. Zhou Min. Global Institutionalization of Human Rights: The Effects of State Institutions and Domestic Politics / Zhou Min // ProQuest Dissertations and Theses. – 2011. – 211 p.

Надійшла до редколегії 19.09.13

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

УДК 351.851:241

Юрій РЕШЕТНИКОВ
Національна академія державного управління
при Президентові України

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МОДЕЛЕЙ ДЕРЖАВНО-КОНФЕСІЙНИХ ВІДНОСИН У ПОСТРАДЯНСЬКИХ КРАЇНАХ БАЛТІЙ

Аналізуються основні правові положення, що формують моделі державно-конфесійних відносин у пострадянських країнах Балтії (Естонії, Латвії, Литві).

Ключові слова: конституція, державно-конфесійні відносини, правове регулювання, свобода совісті, країни Балтії.

Юрий Решетников. Особенности формирования моделей государственно-конфессиональных отношений в постсоветских странах Балтии

Анализируются основные правовые положения, которые формируют модели государственно-конфессиональных отношений в постсоветских странах Балтии (Эстонии, Латвии, Литве).

Ключевые слова: конституция, государственно-конфессиональные отношения, правовое регулирование, свобода совести, страны Балтии.

Yuriii Reshetnikov. Particularities of formation of the state-church relationship models in post-Soviet Baltic States

The article is devoted to the analysis of substantive legal provisions, which are forming of the models of state-confessional relationship in post-soviet Baltic states (Estonia, Latvia, Lithuania).

Key words: constitution, state-church relations, legal adjusting, freedom of conscience, Baltic states.

Як зазначається в інформаційному звіті Міністерства культури

© Решетников Ю.Є., 2013

України за 2011 р. «Про стан і тенденції розвитку релігійної ситуації та державно-конфесійних відносин в Україні» забезпечення основоположних принципів свободи совісті та віросповідання, реалізація цих прав у практиці державно-конфесійних відносин постають однією з надзвичайно важливих функцій демократичної держави [15].

Українська держава, поступово дотримуючись загальновизнаних та зафіксованих вітчизняним законодавством принципів відокремлення церкви від держави та невтручання у внутрішні справи релігійних організацій, сприяє знаходженню ефективних механізмів співпраці держави і церкви в гуманітарній сфері, кінцевою метою чого є побудова європейської моделі громадянського суспільства. Процес демократизації державоустрою в Україні у царині суспільного розвитку актуалізує питання формування сучасних зasad державної політики у галузі свободи совісті на основі положень Загальної декларації прав людини, Європейської конвенції про захист прав і основних свобод людини, документів Парламентської Асамблеї Ради Європи.

Розбудова демократичного суспільства в Україні необхідно складовою передбачає формування й реалізацію дієвої державної політики у сфері державно-конфесійних відносин, що потребує, зокрема, грунтовного вивчення аналогічної політики у країнах розвиненої демократії. У цьому контексті особливий інтерес становить досвід пострадянських країн Балтії (Естонії, Латвії та Литви), що не лише мають спільне з Україною минуле, але й демонструють приклад успішної інтеграції до європейського суспільства.

Аналіз законодавства країн Балтії у сфері державно-конфесійних відносин розробляється російськими дослідниками М. Трофимчуком і Л. Башировим, а також українськими дослідниками В. Бондаренком, В. Єленським, С. Здіоруком, В. Токманом, Н. Беляковою. Проте слід ураховувати як фрагментарність їх досліджень, так і те, що зміни законодавства за останні 10 – 15 років обумовлюють необхідність нових наукових розробок щодо вказаного предмета.

Метою даної статті є аналіз особливостей формування моделей державно-конфесійних відносин, властивих пострадянським країнам Балтії, віокремлення спільніх для них положень та елементів, перспективних для застосування в Україні.

Попри певну подібність свого історичного шляху і відповідність європейським стандартам щодо дотримання прав людини, зокрема права на свободу совісті, кожна з прибалтійських країн має свої особливості у формуванні національної моделі державно-конфесійних відносин.

Естонія. Конституцією Естонської Республіки 1992 р. встановлюється рівність громадян, забороняється дискримінація на основі віросповідання, а також розпалення релігійної ненависті (ст. 12); гарантується свобода совісті, віросповідання і думки (ст. 40). Кожен може сам або разом з іншими, прилюдно або приватно виконувати релігійні

обряди, якщо це не завдає шкоди громадському порядку, здоров'ю або моральності. Належність до церкви і релігійних громад є вільною. Державної церкви в Естонії не існує. Згідно зі ст. 41 кожен може зберігати вірність своїм поглядам і переконанням. Нікого не можна приневолювати змінювати їх, ніхто не може бути притягнений до юридичної відповідальності за свої переконання. Так само ніхто не може бути позбавлений громадянства Естонії через свої переконання (ст. 8). Ст. 45 надає право вільно поширювати ідеї, погляди, переконання та іншу інформацію усно, друкованим, зображенням або іншим способом. Але водночас ст. 41 передбачає, що переконання людини не можуть служити вправданням вчинення правопорушення [8, с. 3 – 12].

Відповідно до ст. 124 Конституції Естонії, особи, які через релігійні або моральні міркування відмовляються від служби в Силах оборони, зобов'язані у встановленому законом порядку пройти альтернативну службу. Якщо законом в інтересах специфіки служби не встановлено інше, то особи, що перебувають на службі в Силах оборони та на альтернативній службі, користуються всіма конституційними правами, свободами та обов'язками. Зазначена стаття, а також ст. 130 окремо зазначають, що забороняється обмежувати вищезазначені права та свободи (крім права на поширення ідей, поглядів, переконань та іншої інформації, а також права на мирні збори) [7; 8, с. 30].

Уряд республіки за державні свята визначив Страсну п'ятницю, Пасху, Трійцю і Різдво. Закон про церкви і громади і Закон про некомерційні організації їх об'єднання регулюють діяльність релігійних організацій. Перший із них набув чинності з 1 липня 2002 р., скасувавши попередній закон, що діяв з 1993 р. Відповідно до Закону про церкви і громади, статути церков, громад і конгрегацій реєструються в міських судах. Церква, парафія або асоціація конгрегацій повинні мати правління. Членами правління можуть бути громадяни і постійні мешканці країни. Для того щоб офіційно зареєструватися в міському суді, правління релігійної громади повинне подати заяву, підписану всіма членами правління. Громада повинна нараховувати щонайменше 12 парафіян. Протокол засідання громади, копія статуту, а також нотаріально завірена копія підписів членів правління мають бути подані як супровідні документи до реєстраційної заяви [14]. У структурі Міністерства внутрішніх справ існує департамент у справах релігій, який займається питаннями розвитку відносин між державою і релігійними громадами [2; 3; 19].

У державних школах є доступною для вивчення програма основного екуменічного релігійного навчання. Відповідно до ст. 4 Закону про освіту вивчення і викладання курсу релігійної освіти здійснюються на добровільній основі. Згідно зі ст. 3 Закону про основну школу і гімназії релігійна освіта не має конфесійного характеру. Школа повинна забезпечити релігійне навчання на початковому або середньому рівні в разі, якщо цього бажають щонайменше 15 учнів одного рівня.

Порівняльне релігіезнавство є доступним для вивчення в державних і приватних школах як предмет за вибором [3; 5].

Загальні умови релігійної опіки в суспільних інститутах регулює ст. 9 (2) Закону про церкви і громади 2002 р. Цією статтею встановлено, що релігійна опіка включає проведення богослужінь та здійснення релігійних обрядів у медичних, освітніх установах або закладах соціального забезпечення тільки з дозволу власника або голови установи, в закладах позбавлення волі – тільки з дозволу директора такого закладу, у збройних силах – з дозволу командира військової частини чи підрозділу. Командир кожного військового підрозділу повинен гарантувати військовослужбовцям можливість сповідувати свою релігію. Капелани в армії та в'язницях є державними службовцями, і їх діяльність оплачується в повному обсязі з державного бюджету. Тільки члени Естонської Ради церков мають право служити як капелани. Послуги капелана поширяються на службовців, що належать до всіх релігійних груп. Члени інших релігійних організацій (включаючи нехристиянські) мають доступ до цих установ на прохання тих, хто в них перебуває. Закон також пропонує директорам в'язниць забезпечити ув'язненим можливість сповідувати свою релігію. Крім того, працюють чотири капелани поліції і головний капелан поліції, які проводять релігійні служби для офіцерів і службовців поліції [5]. Передбачається, що інститут капеланів повинен бути міжконфесійним та екуменічним. Відповідно ж до неофіційних джерел релігійна свобода не завжди дотримується в армії, зокрема стосовно святкування релігійних свят.

Згідно з постановою естонського уряду «Про умови і порядок передачі функцій відділу реєстрації актів цивільного стану, пов'язаних із складанням акта про укладення шлюбу, священнослужителеві церкви, конгрегації або асоціації конгрегацій» № 317 від 9 жовтня 2001 р. з подальшими змінами міністр у региональних справах може надати право на виконання функцій відділу реєстрації актів цивільного стану священнослужителеві, що пройшов належну підготовку. Відділ реєстрації актів цивільного стану населеного пункту, у якому перебуває відповідна релігійна громада, інструктує священнослужителів з питань, що стосуються укладення шлюбу. Водночас відповідно до Закону про сімейне право, священнослужитель, якому надано право укладати браки, має право відмовити в укладенні шлюбу, якщо наречений або наречена не відповідають вимогам для укладення шлюбу, у тому числі релігійним [3]. Завдяки цьому укладення світського і релігійного шлюбу відбувається одночасно, що робить процедуру простішою для майбутнього подружжя.

У процесі реституції власності, здійсненого в рамках Закону про основи реформи власності 1991 р., уряд повернув церковне майно релігійним громадам. За даними Державного департаменту США, зазначений процес у більшості випадків є завершеним [5]. Крім того, Естонська держава, наприклад, відповідно до протоколу про наміри, укладеному у 2002 р. між Естонською Республікою і Православною церквою Естонії, взяла на себе

зобов'язання оплатити витрати на реставрацію культових будівель церкви на суму 35,5 млн естонських крон [18].

Згідно зі ст. 11 Закону про податок на прибуток, релігійні об'єднання вважаються без внесення у спеціальний список некомерційними об'єднаннями, що мають пільги на вказаний податок [12]. Земельні ділянки під культовими будівлями є звільненими від сплати земельного податку [11].

В Естонії відносини між церквою і державою регулюються не лише загальними законами, але й офіційними угодами, укладеними між урядом і релігійними організаціями. Деякі угоди вважаються міжнародними (наприклад, угода між державою і Святым Престолом). Угоди між державою і релігійними організаціями можуть мати характер адміністративних угод або угод про співпрацю відповідно до норм цивільного права. Мета таких угод може варіюватися: від співпраці у розв'язанні соціально значущих питань до задоволення особливих потреб тієї чи іншої релігійної спільноти [4].

В Естонії діє Естонська рада церков, яка є незалежною і добровільною асоціацією християнських церков і релігійних громад. Рада отримує постійну фінансову підтримку з державного бюджету, яка використовується для утримання і технічного обслуговування культових будівель, збереження майна, що має культурну цінність, розширення просвітницької роботи церков, а також заохочення і поширення християнської моралі, етики, освіти і культури [18].

Нехристиянськими релігійними об'єднаннями у 2001 р. з метою сприяння розвитку релігійної терпимості і заохочення релігійної свободи в Естонії засновано «Круглий стіл релігійних асоціацій», членами якого є Естонська буддистська конгрегація, Естонська конгрегація тібетського буддизму Ньїнга, Естонська ісламська конгрегація, Талліннська конгрегація Свідомості Крішни, Талліннська баҳаїстська конгрегація та ін. [18].

Латвія. Конституцією Латвійської Республіки 1922 р. (з поправками 1993 та 1994 рр.) гарантується рівність громадян перед законом та судом. Водночас Конституція Латвії не містить інших положень, що стосуються свободи совісті або державно-конфесійних відносин [9, с. 46].

Регламентація відповідних питань відбувається на основі закону «Про релігійні організації» Латвійської Республіки 1995 р. з подальшими змінами, який був ухвалений з метою гарантування мешканцям Латвії права на свободу у сфері релігії, яке включає право вільно визначати своє ставлення до релігії, індивідуально або разом з іншими звертатися до будь-якої релігії або не звертатися до жодної з них, вільно міняти свої релігійні або інші переконання, здійснювати релігійну діяльність, а також виражати свої релігійні переконання, дотримуючись чинних законодавчих актів [6].

Цей закон визначає статус і функції управління у справах релігій, яке є установою державного управління, положення про яку затверджується кабінетом міністрів і яка перебуває під наглядом

міністерства юстиції, регулює взаємовідносини між державою і релігійними організаціями, забезпечує реалізацію і координацію державної політики в релігійних справах, на прохання релігійних організацій надає їм необхідну допомогу в розв'язанні організаційних, юридичних та інших питань, здійснює реєстрацію релігійних організацій і їх установ, що надає їм статус юридичної особи, стежить за ефективністю державного правового регулювання в релігійній практиці і надає пропозиції про заходи, здійснювані для недопущення порушень гарантованих Конституцією Латвійської Республіки і міжнародними договорами у сфері релігій прав та ін. До вказаного управління релігійні організації щорічно подають звіт про свою діяльність.

Згідно із законом (ст. 8) релігійні громади, які вперше починають свою діяльність у Латвійській Республіці і які не належать до вже зареєстрованих у державі релігійних союзів (церков), впродовж перших десяти років повинні проходити щорічну перереєстрацію в управлінні у справах релігій з тим, щоб цей орган переконався в лояльності відповідних громад до Латвійської держави і відповідності їх діяльності законодавчим актам республіки. Хоча ст. 10 закону передбачає можливість реєстрації автономних релігійних громад, тобто тих, які не входять до складу будь-якого вже існуючого релігійного союзу (церкви), вона містить обмовку, що це положення не стосується тих конфесій, канонічні правила яких не допускають автономну діяльність громад.

Відповідно до ст. 6 закону в державних школах християнське віровчення може викладатися особам, які в письмовій формі висловили бажання ним оволодіти. Неповнолітні особи подають заяву про бажання опанувати християнське віровчення за наявності письмової згоди батьків або опікунів. Якщо неповнолітня особа не досягла 14-річного віку, заяву замість неї подають батьки або опікуни. Християнське віровчення викладають за навчальною програмою, затвердженою міністерством освіти і науки, педагоги евангелічно-лютеранської, римсько-католицької, православної, старообрядської і баптистської конфесій, якщо в школі є не менше ніж 10 учнів, які бажають опанувати вчення відповідної християнської конфесії. Педагоги висуваються керівництвом конфесії і атестуються міністерством освіти і науки. Навчання християнському віровченню й етици фінансується з державного бюджету.

Згідно зі ст. 14 закону релігійні організації можуть проводити релігійну діяльність у лікарнях, пансіонатах, місцях позбавлення волі і формуваннях Національних збройних сил за бажанням осіб, що перебувають у них. Діяльність релігійних організацій у формуваннях Національних збройних сил здійснюється за умови дотримання правил, розроблених міністерством оборони. Капелани в Латвійській Республіці діють згідно з правилами кабінету міністрів про службу капеланів.

Відповідно до ст. 16, якщо духовний центр зареєстрованої в Латвійській Республіці релігійної організації розташований в іноземній

державі, йому не може належати нерухома власність цієї організації, а також майно, визнане пам'яткою культури [6].

Регулювання питань, пов'язаних із впровадженням капеланської служби у збройних частинах, установах пенітенціарної служби, закладах охорони здоров'я тощо, відбувається на основі правил служби капеланів, затверджених постановою кабінету міністрів Латвійської Республіки від 15 лютого 2011 р. і виданих на основі ст. 14 Закону про релігійні організації. Як зазначається в пункті 2 вказаних правил, капелани забезпечують визначене в Конституції Латвійської Республіки, Законі про релігійні організації, міжнародних угодах право індивідууму на свободу віросповідання. Слід зауважити, що капеланська служба здійснюється в Латвії з 2002 р., коли були прийняті попередні правила. Капеланами можуть бути представники однієї з визначених правилами конфесій: Латвійської евангелічно-лютеранської церкви, Ризької римсько-католицької церкви, Латвійської православної церкви, Латвійської старообрядної Поморської церкви, Латвійської об'єднаної церкви методистів, Латвійського об'єднання союзу баптистів, адвентистів сьомого дня, Латвійської асоціації Міжнародної Божої церкви п'ятидесятників, Латвійської співдружності дієвтуру (утримувачів Бога) та Латвійської центру співдружності п'ятидесятників, – які отримали теологічну освіту й були призначенні на цю посаду відповідним релігійним об'єднанням. Вони приймаються на роботу керівництвом відповідних установ і вважаються державними службовцями, отримуючи заробітну платню з державного бюджету. Адміністрація відповідної установи укладає з капеланом трудову угоду про організацію духовного піклування. Правила забороняють отримувати в капеланів та поширювати інформацію, отриману ними під час сповіді. Капеланам Національних збройних сил, які є військовослужбовцями, присвоюється військове звання, водночас вони не носять зброї. Якщо особа, що потребує капеланської опіки, сповідує іншу релігію, ніж офіційний капелан, запрошується священнослужитель відповідної конфесії. Крім того, згідно зі ст. 10 Закону про Єврейську релігійну громаду Риги у співробітників Національних збройних сил є право отримати духовне піклування від рабина громади та брати участь у богослужіннях громади, якщо це не заважає виконанню обов'язків військової служби¹.

Діяльністю капеланів у Національних збройних силах керує старший капелан Національних збройних сил, який адміністративно безпосередньо підпорядковується командиру Національних збройних сил. При цьому капелани в адміністративних питаннях підпорядковуються командиру частини, у питаннях, які пов'язані з роботою капелана, – старшому капелану Національних збройних сил, а в релігійних питаннях – відповідному релігійному об'єднанню.

¹ Про законодавче забезпечення державно-церковних відносин у Латвії: лист Посольства України в Латвійській Республіці № 6129/12-600-365 від 20.03.2012 р.

Також існують капелани аеропортів, портів та станцій наземного транспорту, які піклуються про духовне здоров'я працівників аеропортів, портів та станцій наземного транспорту.

Литва. Литва стала першою в СРСР республікою, яка юридично змінила статус церкви і релігійних організацій. Конституція Литовської РСР була прийнята у 1989 р. Верховною Радою Республіки в такій редакції: «У Литовській РСР гарантується свобода думки, совісті, віри і свободи невіри. Державні інститути, установи є світськими. Ці установи співпрацюють з церквою й іншими релігійними організаціями у справі морального виховання суспільства відповідно до порядку, передбаченого законом. За церквою та іншими релігійними організаціями визнається статус юридичної особи і гарантується право самостійного вирішення питань внутрішнього життя» (ст. 50) [2].

На відміну від латвійської Конституція Литовської Республіки 1992 р. містить доволі докладні положення, що стосуються питань державно-конфесійних відносин. Так, у ст. 26 конституції встановлюється, що свобода думки, віросповідання та совісті обмеженню не підлягає. Кожна людина має право на свободу вибору будь-якої релігії чи віросповідання та одноосібно чи спільно з іншими, у приватному чи публічному порядку її сповідувати, відправляти релігійні обряди, практикувати віросповідання і навчати його. Ніхто не може ані примушувати іншу особу, ані зазнавати примусу обирати чи сповідувати будь-яку релігію або віру. Свобода людини сповідувати і поширювати релігію або віру не може обмежуватися інакше, як лише законом і тільки в разі необхідності гарантувати суспільну безпеку, громадський порядок, здоров'я та моральність людей, так само як і інші основні права та свободи особи. Батьки та опікуни вільно дбають про релігійне та моральне виховання дітей і підопічних відповідно до власних переконань. Водночас відповідно до ст. 25 та 27 конституції свобода висловлення переконань і поширення інформації є несумісною зі злочинними діями, зокрема з розпалюванням релігійної ненависті, а переконаннями людини, її релігією чи віросповіданням не можуть бути виправдані злочин або недодержання законів. Ст. 29 закріплює рівність усіх людей перед законом, судом та іншими державними інститутами чи посадовими особами, забороняючи, зокрема, обмеження прав людини і надання її привілеїв залежно від її віросповідання, переконань чи поглядів [10, с. 54 – 56]. Відповідно до ст. 38 держава визнає нарівні з державною і церковну реєстрацію шлюбу. Згідно зі ст. 40 державні навчально-виховні заклади та навчально-виховні заклади самоврядувань є світськими. Проте в них за бажанням батьків може провадитися навчання Закону Божого [10, с. 57].

Відповідно до ст. 43 конституції у Литві немає державної релігії, держава визнає традиційні в Литві церкви та релігійні організації, а інші церкви та релігійні організації – у тому разі, якщо вони мають підтримку в суспільстві та їх вчення і обряди не суперечать законові й моралі.

Визнані державою церкви та інші релігійні організації мають права юридичної особи. Церкви та релігійні організації вільно проповідують своє вчення, відправляють свої обряди, мають молитовні будинки, благодійні заклади та школи для підготовки служителів. Церкви та релігійні організації вільно діють згідно зі своїми канонами і статутами. Становище церкви та інших релігійних організацій у державі встановлюється угодою або законом. Проповідування церквами та релігійними організаціями вчення, інша релігійна діяльність, а також молитовні будинки не можуть використовуватися з метою, що суперечить конституції та законам [10, с. 58].

Конституційні положення знаходять своє розкриття в законі Литовської Республіки 1995 р. «Про релігійні громади і співтовариства». Згідно зі ст. 5 вказаного закону держава визнає дев'ять традиційно існуючих у Литві релігійних громад і співтовариств, що представляють частину історичної, духовної і соціальної спадщини Литви: католиків латинського обряду, католиків грецького обряду, євангелістів-лютеран, євангелістів-реформатів, православних, старообрядців, цдеїв, мусульман-суннітів і караїмів [16, с. 151]. Ст. 6 вказаного закону визначає ставлення до інших (нетрадиційних) релігійних громад, які можуть бути визнані державою як частина історичної, духовної і соціальної спадщини Литви, якщо вони користуються підтримкою суспільства і їх вчення й обряди не суперечать закону та моральності. Визнання державою означає, що держава підтримує духовну, культурну й соціальну спадщину таких релігійних спільнот. Державне визнання надає Сейм Литовської Республіки, який вирішує це питання після отримання висновків міністерства юстиції. Щоб отримати статус державного визнання, тобто статус традиційної релігії, релігійна спільнота має існувати в Литві не менше ніж 25 років після своєї первинної реєстрації. Зазначена первинна реєстрація вважається такою, що відбулася, якщо релігійне співтовариство законно діяло (було зареєстровано) у Литві після 16 лютого 1918 р. Якщо прохання не задовольняється, повторно звертатися дозволяється через 10 років з дня незадоволення прохання [1].

Крім того, зазначений закон регламентує питання релігійної освіти. Так, у ст. 9 вказується, що релігійні предмети можуть викладатися в молитовних будинках, у державних і недержавних навчальних і виховних установах, а також інших приміщеннях і місцях. У державних освітніх установах за бажанням батьків (опікунів, наставників) можуть викладатися релігійні предмети традиційних та інших визнаних державою релігійних громад і співтовариств. Учні, які перебувають під опікою держави, вивчають релігійні предмети відповідно до релігії, яку сповідують у їх сім'ї або їх рідні. У державних навчально-виховних установах порядок викладання релігійних предметів регламентується законами про освіту.

Також держава визнає викладання релігії традиційних та інших визнаних державою релігійних громад і співтовариств у конфесійних навчальних установах (у недільних школах цих конфесій або інших

навчальних групах) за умови реєстрації програм викладання релігійних предметів у міністерстві освіти і науки та після надання документів, що підтверджують кваліфікацію учителів, і відповідного клопотання керівництва релігійної громади [1].

Закон визнає за релігійними об'єднаннями право засновувати і мати загальноосвітні школи, а також інші навчальні, просвітницькі установи і установи культури, створювати лікувальні установи, а також благодійні установи й організації (ст. 14).

Згідно зі ст. 16 зазначеного закону доходи релігійних організацій, отримані у вигляді пожертвування або доходу від продажу отриманого як пожертвування майна, не підлягають оподаткуванню в разі їх використання для будівництва, ремонту або реставрації молитовних будинків, для благодійності, культури і просвіти. Так само доходи священнослужителів і обслуговуючого персоналу релігійних організацій (за винятком осіб, що виконують ремонтно-будівельні та реставраційні роботи), що поступають вищезазначеним шляхом, не оподатковуються податком на прибуток [2].

Узагальнення наведеного вище матеріалу щодо державно-конфесійних відносин в Естонії, Латвії та Литві дозволяє зробити такі висновки:

1. Для всіх пострадянських країн Балтії є характерним конституційно-правове закріплення свободи совісті, рівності громадян незалежно від їх ставлення до релігії, відокремлення церкви від держави, світський характер освіти та відсутність державної церкви.

2. Відокремлення церкви від держави в практиці пострадянських країн Балтії не означає неможливість їх співпраці в різних сферах.

3. Незважаючи на дотримання світського характеру освіти в державних і комунальних школах, у пострадянських країнах Балтії батьки й учні мають право на проходження релігійного навчання.

4. При тому що конституції всіх розглянутих прибалтійських країн гарантують рівноправ'я громадян незалежно від їх релігійних переконань, у кожній з них існує перелік релігійних об'єднань, з якими держава розвиває більш активну співпрацю.

У контексті подальшої гармонізації державно-конфесійних відносин в Україні є цікавим і можливим для застосування такий досвід країн Балтії:

- можливість активної співпраці держави з релігійними об'єднаннями, незважаючи на дотримання принципу відокремлення церкви від держави;
- визначення кола релігійних спільнот-партнерів держави у співпраці в різних сферах при дотриманні принципу рівності громадян незалежно від релігійних переконань. В українських реаліях такими партнерами могли би бути релігійні об'єднання, такі як члени Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій;

- можливість набуття релігійними об'єднаннями статусу юридичної особи;
- набуття релігійними організаціями статусу юридичної особи за фактом їх реєстрації у спеціально уповноваженому органі у справах релігій (Латвія);

- спрощений порядок набуття релігійними організаціями статусу неприбутковості (Естонія);
- законодавче закріплення права на провадження релігійного навчання в загальноосвітніх школах;
- право релігійних організацій на заснування загальноосвітніх навчальних закладів (Литва);
- законодавче забезпечення здіснення капеланського служіння у збройних силах та інших державних інституціях;
- наявність окремого державного органу, спеціально уповноваженого на забезпечення реалізації державної політики у сфері взаємовідносин між державою і релігійними організаціями.

Список використаних джерел

1. **Баширов Л. А.** Конституционно-правовая база государственно-церковных отношений в странах Балтии и СНГ / Л. А. Баширов. – Режим доступа : www.orthodoxia.org/lib/1/1/5/13.aspx.
2. **Белякова Н. А.** Законодательство о свободе совести и религиозных объединениях в Украине, Беларуси и странах Балтии: к попытке сравнительного анализа / Н. А. Белякова. – Режим доступа : www.ia-centr.ru/archive/public_detailsefa8.html?id=427.
3. **Восьмой** и девятый периодические доклады, подлежащие представлению в 2008 году. Эстония. – Режим доступа : www2.ohchr.org/english/bodies/cerd/docs/CERD.C.EST.8-9_ru.pdf.
4. **Государство** и церковь в Эстонии. – Режим доступа : www.examens-russia.com/content/iii-osnovnaya-struktura-8.
5. **Доклад** Государственного департамента США о свободе вероисповедания в Эстонии за 2009 год. – Режим доступа : www.state.gov/documents/organization/132823.pdf.
6. **Закон** о религиозных организациях // Законы Латвии по-русски. – Режим доступа : www.pravo.lv/likumi/59_zoro.html.
7. **Конституция** Эстонской Республики. – Режим доступа : www.eesti.ee/rus/riik/pohiseadus.
8. **Конституція** Естонської Республіки // Конституції нових держав Європи та Азії / упоряд. С. Головатий. – К. : Право, 1996. – С. 1 – 38.
9. **Конституція** Латвійської Республіки // Конституції нових держав Європи та Азії / упоряд. С. Головатий. – К. : Право, 1996. – С. 39 – 47.
10. **Конституція** Литовської Республіки // Конституції нових держав Європи та Азії / упоряд. С. Головатий. – К. : Право, 1996. – С. 49 – 86.
11. **Окунєв Ю.** Налоговые системы Прибалтийских стран – Латвия, Литва, Эстония. – Режим доступа : www.offshorewealth.info/index.php/offshore-tax/1294-tax-systems-of-baltic-countries.html.
12. **О внесении** изменений в Закон о заработной плате, Закон о подоходном налоге, Закон о социальном налоге, Закон о накопительных пенсиях и Закон о налогообложении : закон ЭР от 11 дек. 2002 г. – Режим доступа : www.estonia.news-city.info/docs/systemsw/dok_iegeao.htm.
13. **О церквях** и общинах : закон ЭР от 20 мая 1993 г. (редакции от 8 июля 1993 г.). – Режим доступа : www.estonia.news-city.info/docs/systemsf/dok_ierrrz.htm.